

Rafał JAWORSKI
Warszawa

Z najdawniejszych dokumentów do dziejów domeny Radziwiłłowskiej*

Jednym z najbardziej kontrowersyjnych zagadnień dziejów Wielkiego Księstwa Litewskiego jest kwestia początków domu Radziwiłłów. Ustalenie genezy rodu łączy się ściśle z problemem pierwszych dla niego nadań kładących podwaliny pod nowożytne latyfundium radziwiłłowskie¹.

Świadectwa źródłowe, przede wszystkim nadania dla Krystyna Ościka Radziwiłłowicza i jego syna Radziwiłła Ościkowicza, zachowane zarówno w formie oryginałów jak też kopii lub regestów, w przeważającej liczbie znane są co prawda w literaturze przedmiotu, lecz nie doczekały się jak dotąd naukowej edycji.

I. Pierwszy z opublikowanych w aneksie dokumentów to potwierdzenie z 1436 r. przez wielkiego księcia litewskiego Zygmunta Kiejstutowicza wywianowania przez kasztelana wileńskiego Krystyna Ościka jego żony Anny.

Do literatury wprowadził ten dokument Ignacy Daniłowicz, zamieszczając w swoim dyplomatariuszu jego obszerny regest. Oto jego treść: „Zygmunt, w. książę litewski i ruski, i t. d. przychyłając się do osobistej prośby kasztelana wileńskiego (*fidelis noster*) Ostika, zatwierdza oprawę posagową (*dotalem donationem*) jego i rezygnacją, prawem wianowem (*dotalitium*) na rzecz Anny żony uczynioną, dworów (*curias*) z wioskami: Owanty leżącemi nad rzeką Wirynthą oraz Dewklebiszki nad rzeką Durstą, ze wszelkiem prawem, wolnością, państwem, czynszami, dochodami i przynależnościami, z jakimi nadał Ostikowi Owantę w. ks. Aleksander czyli Witold brat Zygmunta rodzony, Dewklebiszki zaś stosownie do starożytnego posiadania przez Ostika. Zygmunt listem swym umacnia rzeczoną wianową donację (*in virtute veri dotalitii*) ze wszystkimi przynależnościami, pożytkami obecnymi i przyszłymi, stosownie do starożytnych granic, nic dla się ani następców swoich ztąd nie wyjmując, ale dając moc Annie trzymać rzeczzone dobra, zamieniać, oddalać, dawać córkom lub komu zechce. Dan w Trokach, we czwartek oktawy św. Jana Chrzciciela (28 czerwca) 1436 roku, w obecności szlachetnych Chodkona Jurgiejowicza, Pietraszka Montigerdowicza najwyższego litewskiego marszałka, i Mikołaja z Błazkowicz, sekretarza książęcego oraz wielu innych świadków”².

Daniłowicz, który zazwyczaj dokładnie określał miejsce przechowywania oraz stan zachowania oryginału regestowanego dokumentu w przypadku interesującego nas pergaminu poprzestał na enigmatycznym stwierdzeniu: „Łaciński oryginał przechowuje się w aktach kapituły wileńskiej”.

* Informacja o opublikowanych niżej materiałach znalazła się w komunikacie wygłoszonym dnia 8 V 2001 r. na zebraniu Zespołu Historii Kultury Staropolskiej w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego.

¹ Dyskusję na ten temat zebrała M. Malczewska, *Początki rodu Radziwiłłów. Przegląd i krytyka badań*, w: *Studia z dziejów Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII w.*, red. J. Ochmański, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu”, nr 74, Historia, z. 11, Poznań 1971, s. 5–22. Zob. też rec. J. Wiśniewskiego w: *Zap. Hist.* 39, 1974, s. 129–130. Z najnowszej literatury przedmiotu trzeba wymienić artykuły K. Aścika, *O pochodzeniu rodu Ościków*, „Acta Baltico-Slavica” 11, 1977, s. 317–333 i T. Wasilewskiego, *Pochodzenie rodu Radziwiłłów–Ościków*, „Miscellanea Historico-Archivistica” 7, 1997, s. 11–17.

² *Skarbiec dyplomatów papieżkich, cesarskich, królewskich, książęcych (...) posługujących do krytycznego wyjaśnienia dziejów Litwy, Rusi Litewskiej (...)*, wyd. I. Daniłowicz, t. 2, Wilno 1862, s. 168, nr 1735.

Dokument ten nie został jednak odnaleziony podczas prac inwentaryzacyjnych w wileńskim Archiwum Kapitulnym, prowadzonych w latach 1913–1929 w ramach przygotowań kodeksu dyplomatycznego katedry i diecezji wileńskiej³. Władysław Semkowicz, jeden z wydawców kodeksu, pisząc rozprawę na temat rodów litewskich przyjętych do wspólnoty herbowej w Horodle, przytoczył, w części poświęconej Ościkowi, za Daniłowiczem informację o nadaniu, zaznaczając z rezerwą, że „oryginał miał się znajdować w aktach kapituły wileńskiej”⁴. Podobnie Jerzy Ochmański, opierając się na wskazówce Daniłowicza, ustalił na podstawie rejestru zakres nadań, jakie Ościk otrzymał od wielkiego księcia Witolda, a dokument wystawiony przez Zygmunta uznał za zaginiony⁵. Wydawało się więc, że to cenne świadectwo o początkach domeny Radziwiłłów przepadło bezpowrotnie podczas kataklizmów przetaczających się przez Litwę i Wilno w XIX i XX w. Okazało się jednak, że zajmujący nas dokument znajduje się w zbiorach Biblioteki Kórnickiej Polskiej Akademii Nauk, w kolekcji dyplomów⁶.

Pomocą w ustaleniu drogi, którą pergamin trafił do zbiorów kórnickich, są zapiski dorsalne. Na odwrocie dokumentu mamy zachowany, nieczytelny obecnie, regest dokumentu spisany ręką szesnastowiecznego archiwisty. Podobne zapiski dokonane tą samą ręką znajdujemy na dokumentach pochodzących z archiwum Radziwiłłów w Nieświeżu. Również śladem nieświeskiej proveniencji pergaminu jest sygnatura nadana podczas porządkowania archiwaliów w tematyczne fascykule z wewnętrzną numeracją w XVII–XVIII w.⁷ Powyższe zapiski świadczą, że dokument ten przechowywany był w zbiorach nieświeskich od XVI do XVIII w.⁸

Jednocześnie na pergaminie brak jakichkolwiek śladów (sygnatur, rejestrow czy zapisek) świadczących o przechowywaniu go w wileńskim archiwum kapitulnym. Trudno również wskazać, jaką drogą pergamin miałby trafić z archiwum nieświeskiego do archiwum kapituły wileńskiej. Mógłby tam trafić jedynie w przypadku cesji opisanych w nim dóbr na rzecz Kościoła, co nie miało miejsca.

Jak więc wytłumaczyć obecność omawianego dokumentu w zbiorach kórnickich? Pergamin zapewne trafił do Kórnika w 1821 r. wraz z większą kolekcją archiwaliów pochodzących z Nieświeża, gdy Tytus hr. Działyński zakupił kolekcję materiałów pochodzących ze zbiorów nieświeskich od byłego archiwisty i bibliotekarza Radziwiłłów Kajetana Kwiatkowskiego. On to, korzystając z braku nadzoru ze strony właścicieli, ukradł z powierzonych jego opiece archiwaliów znaczącą ich część. Wiele z nich trafiło do zbiorów Biblioteki ks. Czartoryskich, zakupione przez ks. Adama Jerzego Czartoryskiego oraz do poznańskiej Biblioteki Raczyńskich. Większość materiałów trafiła jednak do Kórnika. Po odkryciu kradzieży, pomimo starań spadkobierców domu Radziwiłłów, materiałów skradzionych z Nieświeża nie odzyskano⁹.

³ Prace prowadzono przede wszystkim w latach 1921–1923. Zob. *Przedmowa*, w: *Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej*, t. 1 (1387–1507), wyd. ks. J. Fijałek i W. Semkowicz, Kraków 1994 [dalej: KDWil.], zeszyt dodatkowy, s. IX.

⁴ W. Semkowicz, *O litewskich rodach bojarskich zbratanych ze szlachtą polską w Horodle 1413 r. (dokończenie)*, *Rocz. Herald.* 5, 1920, s. 40, przyp. 12.

⁵ *Vitoldiana. Codex privilegiorum Vitoldi magni ducis Lithuaniae 1386–1430*, wyd. J. Ochmański, Warszawa–Poznań 1986, s. 80, nr 82.

⁶ Pełny opis zob. *Aneks*, nr 1. Biblioteka Kórnicka posiada pokaźny (ok. 300 sztuk) zbiór pergaminów. Ostatnio wydał z niego dokumenty S. Kuraś (*Zbiór dokumentów katedry i diecezji krakowskiej, cz. 2: 1416–1450, Materiały do dziejów Kościoła w Polsce*, t. 4, Lublin 1973, s. III).

⁷ Zob. podobne zapiski dorsalne na korespondencji z XVI w. — R. Jaworski, *Nieznana korespondencja króla Zygmunta Augusta z Mikołajem Radziwiłłem Rudym i Ostafim Wollowiczem z lat 1550–1571 ze zbiorów Biblioteki Czartoryskich*, *St. Źródł.*, przyjęte do druku. Akta podzielono na fascykule w I połowie XVII w. Sygnatury na dokumenty naniesiono, opierając się na siedemnastowiecznych inwentarzach, w XVIII w., już w Nieświeżu. Zob. uwagi na ten temat niżej.

⁸ Możemy przyjąć, że dokument ten trafił do archiwum rodzowego bezpośrednio po wystawieniu. Pergamin ten był zapewne jednym z najstarszych nadań tam przechowywanych. Najpewniej był nim w momencie porządkowania archiwum w XVII–XVIII w. Dlatego otrzymał sygnaturę „No 1 Fasc. 1 Owantskich”, co oznacza że pergamin ten był pierwszym (najstarszym) dokumentem w pierwszym fascykule dotyczącym dóbr owanckich. Trafił tam ze względu na poświadczenie posiadania przez Radziwiłłów praw do Owanty. Świadczy o tym dowodnie regest dokumentu w siedemnastowiecznym inwentarzu akt majątkowych archiwum birżańskiego: „Owanta (...) Fastykuł 1, sztuk 8. 1. List na pergaminie po łacinie pisany z pieczęcią zawieszistą wielką księżęcia Zygmunta wielkiego księcia Litewskiego, który confirmuje wiano małżonce pana Ościka casztellana wileńskiego, paniej Annie na Owancie zapisane, w którym wspomina, iż ta Owanta z daniny księżęcia wielkiego Witolda w dom PP. Ościków weszła. Dan w Trokach, roku 1436” (AGAD, Archiwum Radziwiłłowskie, Rękopisy Biblioteki Radziwiłłowskiej, sygn. VIII–7, s. 71). Na temat inwentarzy zob. niżej.

⁹ Więcej na ten temat zob. R. Jaworski, op. cit.

Reasumując — dokument z dużą dozą prawdopodobieństwa trafił do Kórnika za sprawą Kajetana Kwiatkowskiego i w dziejach tego dyplomu nie było epizodu przechowywania go w wileńskim archiwum kapitulnym. Dlaczego więc Daniłowicz podał w swym opisie dokumentu nieprawdziwą informację? Najprostszym wytłumaczeniem byłoby uznanie pomyłki autora. Prawdopodobnie jednak mamy tu do czynienia z celowym działaniem.

W czasie, gdy Daniłowicz pracował nad swoim kodeksem dyplomatycznym, pergamin wraz z innymi archiwaliami zakupionymi przez hr. Działyńskiego znajdował się już w Bibliotece Kórnickiej. Najprawdopodobniej tam uzyskał Daniłowicz dostęp do niego¹⁰. Dokonał tego tym łatwiej, że dzięki Joachimowi Lelewelowi, nawiązał w latach dwudziestych XIX w. kontakt z hr. Działyńskim. Przedmiotem wspólnego zainteresowania był projekt edycji pomników prawa polskiego, w tym Statutów litewskich¹¹. Wielce prawdopodobne jest, że „właściciel” pergaminu, udostępniając go edytorowi, zastrzegł sobie, by Daniłowicz w przypadku edycji nie podawał faktycznego miejsca przechowywania dokumentu.

Tytus hr. Działyński miał powody do ostrożności: doświadczenia związane z procesem, jaki wytoczyli mu spadkobiercy Radziwiłłów. Jednym z argumentów użytych w pozwie była publikacja dokumentów pochodzących z Nieświeża przez archiwistę kórnickiego J. K. Wójcickiego¹². Prawdopodobnie Daniłowicz chcąc ogłosić swe odkrycie, zamiast podać faktyczne miejsce przechowywania dokumentu, wskazał fałszywy adres: archiwum kapituły wileńskiej. Wybór nie był przypadkowy. Aż do prac porządkowych przeprowadzonych przez ks. J. Fijałkę i W. Semkowicza oraz ich współpracowników archiwum to pozostawało praktycznie nie spenetrowane przez badaczy.

Dokument wystawiony przez Zygmunta Kiejstutowicza jest niewątpliwie oryginałem. Świadczy o tym zarówno jego analiza zewnętrzna jak i wewnętrzna (materiał pisarski oraz dukt pisma odpowiadający wymaganiom epoki). Pieczęć przywieszona przy dokumencie oraz sposób jej przytwierdzenia, podobnie jak formularz i treść dokumentu nie budzą jakichkolwiek wątpliwości co do jego autentyczności.

Na dokumencie zawieszona została na barwnych jedwabnych sznurkach, odcisnięta w bezbarwnym wosku, pieczęć majestatowa wystawcy dokumentu o średnicy 95 mm. Pieczęć majestatowa Zygmunta Kiejstutowicza znana jest w dwu odmianach¹³. Według typologii Mariana Gumowskiego przy dokumencie kórnickim przywieszono pieczęć w jej drugiej odmianie, używanej w kancelarii gospodarskiej w latach 1434–1437. Tłoki różniły się tłem oraz legendą napieczoną. Gumowski w swej pracy poświęconej sfragistyce książąt litewskich, opisał niniejszą pieczęć oraz wskazał na pięć jej odcisków. Trzy pieczęcie Gumowski znalazł z autopsji, natomiast dwie zidentyfikował dzięki wzmiankom w literaturze¹⁴. Liczbę tę możemy powiększyć o dwa odciski nieznane temu badaczowi¹⁵.

¹⁰ Trudno wnioskować, czy poznał go z autopsji, czy też uzyskał jedynie jego odpis.

¹¹ Biogram Daniłowicza autorstwa T. Turkowskiego w: PSB, t. 4, s. 421–414. O związkach Daniłowicza z Działyńskim pisze J. Sidorowicz w przedmowie do pierwszego tomu kodeksu Daniłowicza (op. cit.), t. 1, s. IV.

¹² R. Jaworski, op. cit.; M. Janicki, R. Jaworski, *Nad nową edycją listów króla Zygmunta Augusta*, Przegl. Hist. 90, 1999, z. 3, s. 347–364.

¹³ M. Gumowski, *Pieczęcie książąt litewskich*, „Ateneum Wileńskie” 7, 1930, z. 3–4, s. 725–726, pkt. d i e (opis); tabl. VII, nr 48 i 49 (przerys). Badacz ten jako pierwszy opisał (z podaniem przerysu) omawianą pieczęć, zob. tenże, *Materiały do sfragistyki litewskiej*, „Wiadomości Numizmatyczno–Archeologiczne”, 1925, nr 1, s. 22–25 (2. *Pieczęć majestatyczna w. ks. Zygmunta Kiejstutowicza*).

¹⁴ M. Gumowski znalazł pieczęcie przywieszone na następujących dokumentach: 1. BCzart., perg. 384 (Troki, 20 I 1433 r.); 2. BCzart., perg. 392 (Grodno, 27 II 1434 r.) oraz 3. AGAD, Zbiór dokumentów pergaminowych, sygn. 7297 (Troki, 24 VIII 1434; op. cit., s. 725). Gumowski wspomina jeszcze o dwu odciskach znanych mu z literatury. Jeden widział Naruszewicz przy akcie z 1437 r. w Archiwum Koronnym. Była to najprawdopodobniej pieczęć przy dokumencie wystawionym w Grodnie, 6 XII 1437 r. (BCzart., perg. 423). Natomiast druga pieczęć przywieszona była na dokumencie Zygmunta Kiejstutowicza, którym nadał on wileńskiemu kościołowi katedralnemu wieś Wojnołgona (Troki, 15 II 1436 r.). Regest (ze wzmianką o pieczęci) opublikował Daniłowicz (op. cit., t. 2, s. 166, nr 1726); z błędną datą: 10 I 1436 r. Dokument, już bez zachowanej pieczęci, wydano w: KDWil., s. 162–165, nr 176. Według wydawców „pieczęć zaginęła po r. 1830” (ibid., s. 163). Najprawdopodobniej egzemplarz przy tym dokumencie posłużył do wykonania przerysu opublikowanego w: M. Baliński, *Historia miasta Wilna*, t. 2, Wilno 1836, il. przed s. 5. Podpis pod ilustracją: „Pieczęć majestatyczna Zygmunta Kiejstutowicza wielkiego księcia litewskiego przy autentycznym dyplomie r. 1436 na wosku wyciśniona przywieszista”.

¹⁵ Oprócz odcisku przy dokumencie kórnickim, pieczęć w omawianej odmianie przywieszono do dokumentu Zygmunta Kiejstutowicza wystawionego w Trokach, 6 V 1434 r. (AGAD, Zbiór dokumentów pergaminowych, sygn. 7267).

Pieczęć przy dokumencie dla Ościka, odcisnięta jak w przypadku pozostałych zachowanych egzemplarzy w bezbarwnym wosku, jest znakomicie zachowana dzięki sposobowi zabezpieczenia. Odcisk znajduje się w głębokiej na ok. 40 mm misce pieczętnej z utwardzonego wosku o krawędzi 20 mm i wysokości ok. 100 mm. Dodatkowo miskę obciążnięto miękką białą skórą, pełniącą rolę futerału.

Dotarcie do oryginału omawianego dokumentu pozwoliło również na pewną konstatację z zakresu dyplomatyki. We wspomnianym już kodeksie dyplomatycznym katedry i diecezji wileńskiej wydawcy zamieścili, znany jedynie z kopii, dokument Zygmunta Kiejstutowicza (Troki, 21 V 1434 r.), nadający uposażenie kościołowi parafialnemu p. w. św. Andrzeja w Małym Miadziole. Edytorzy opatrzyli go adnotacją „podrobiony”. Stwierdzenie to jest z pewnością zasadne. Jednakże praktycznie identyczne arengi oraz formuły korroboracji i testatacji w dokumencie kórnickim i w dokumencie wystawionym dla kościoła w Małym Miadziole zdają się świadczyć, że podstawą dla dokonania fałszerstwa był dokument autentyczny, powstały w kancelarii hospodarskiej¹⁶.

Na wiano Anny, żony Krystyna Ościka, poświęcone dokumentem Zygmunta Kiejstutowicza, złożyły się dwa dwory z wsiami: Dewklebiszki, którą Ościk miał dzierżyć *ab antiquo* oraz Owanta, pochodząca z nadania Witolda¹⁷. Funkcjonowanie wiana (*dotalicium*) w prawie litewskim było przedmiotem zainteresowania badaczy. Szczególnie ważką jest kwestia precepcji w Wielkim Księstwie tej zapożyczony z prawa polskiego instytucji. W świetle dotychczasowych ustaleń badaczy, dokument kórnicki jest najstarszym świadectwem funkcjonowania wiana na Litwie poza obrębem domu panującego. Zaznaczyć jednak trzeba, że nie mamy tu doczynienia z prostym przejęciem tej instytucji. W Koronie wiano powiązane było ze wcześniejszym przyjęciem posagu, a o tym ostatnim w omawianym dokumencie się nie wspomina. Również według prawa polskiego wiano było wyznaczone głównie w gotówce, a nie w nieruchomościach¹⁸.

II. Dokument kórnicki był uważany za jedyny zachowany akt wystawiony przez wielkich książąt dla Krystyna Ościka, za jedyną pozostałość po jego archiwum i świadectwem dokumentującym początki fortuny Radziwiłłów¹⁹. Podczas poszukiwań archiwalnych przeprowadzanych przy okazji przygotowywania komentarza do tegoż dokumentu, natrafiono na ślad innego, nieznanego w literaturze przedmiotu, nadania dla Ościka.

W zespole Archiwum Radziwiłłowskiego przechowywanym w warszawskim Archiwum Głównym Akt Dawnych, w dziale rękopisów biblioteki Radziwiłłowskiej, znajdują się, odnalezione podczas skontrum w 1976 r., dwa interesujące inwentarze archiwum birżańskiego z pierwszej połowy XVII w. Powstały one w czasach Krzysztofa II Radziwiłła (1585–1640), podczas porządkowania archiwaliów dotyczących majątków przypadłych Krzysztofowi po podziale latyfundium radziwiłłowskiego w 1604 r.

Pierwszy z inwentarzy (sygn. VIII–13) opatrzony został tytułem: „Rejestr spraw prawnych na wszystkie imienia książęcia Jego Miłości Pana Krzysztofa Radziwiłła hetmana polnego Wielkiego Księstwa Litewskiego, tudzież i inszych niektórych spraw, spisany w roku 1616”. Drugi (sygn. VIII–7) posiada tytuł nadany już w AGAD: „Raptularz akt sporządzony przed r. 1636”. W obu inwentarzach archiwalia dotyczące posiadłości ziemskich, będących w posiadaniu Krzysztofa, uporządkowano w skrzyniach według kompleksów dóbr i dalej podzielono w fascykuły według spraw z nimi związanych. W obrębie fascykułów dokumenty otrzymały układ chronologiczny. Jednakże sygnatury umieszczo-

¹⁶ KDWil., nr 131, s. 147–148.

¹⁷ Obie wymienione w dokumencie miejscowości, jak to ustalił Semkowicz (*Tradycja o kniaziowskim pochodzeniu Radziwiłłów w świetle krytyki historycznej*, Kwart. Hist. 34, 1920, s. 98–99) położone były nieopodal Kiernowa — domniemanego gniazda rodu Ościka. Semkowicz zwrócił również uwagę (ibid., s. 99, przyp. 4), że Daniłowicz w regeście błędnie rozpoznał rzekę, nad którą miały leżeć dobra dewklebiszkie. Zob. też tenże, *O litewskich rodach*, s. 43–44.

¹⁸ J. Bardach, *Darowizna wzajemna na Litwie w XV i XVI w.*, w tegoż, *Studia z ustroju i prawa Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVII w.*, Warszawa 1970, s. 185–187; P. Dąbkowski, *Dobra rodowe i nabyte w prawie litewskim od XIV do XVI wieku*, Lwów 1916, s. 98–99. Dyskusję na temat genezy wiana w prawie polskim zebrała i krytycznie omówiła M. Koczerska, *Rodzina szlachecka w Polsce późnego średniowiecza*, Warszawa 1975, s. 55–58. Kwestia funkcjonowania na Litwie instytucji posagu i wiana wymaga dalszych badań.

¹⁹ M. Malczewska, *Latyfundium Radziwiłłów w XV do połowy XVI wieku*, PAN. Oddział w Poznaniu, Seria: Historia, t. 7, Warszawa–Poznań 1985, s. 9: „Nie zachowała się spuścizna archiwalna po protoplaście rodu Krystynie Ościku”. Na innych dokumentach Ościk występuje jedynie w roli świadka, zob. ibid., s. 28–30, 44–46.

no na poszczególnych dokumentach w XVIII w. przy okazji kolejnego porządkowania archiwum. W omawianych inwentarzach podano krótkie rejestry dokumentów, znajdujących się w poszczególnych fascykulach. Inwentarze te są od siebie niezależne — nie powstały przez proste powielenie, lecz niezależnie od siebie. Dzięki temu możemy uzupełnić i zweryfikować rejestry dotyczące każdego dokumentu. Dalszych badań wymaga dokładne ustalenie stosunku pomiędzy tymi dwiema pomocami archiwalnymi.

Chociaż inwentarze są dostępne dla badaczy od ćwierćwiecza, w niewielkim stopniu zostały wykorzystane w badaniach nad dziejami Wielkiego Księstwa Litewskiego, a Radziwiłłów w szczególności. Oba inwentarze stanowią niezwykle cenne źródło historyczne. Dzięki nim możemy nie tylko w znacznym stopniu odtworzyć stan archiwum birżańskiego w początkach XVII w., lecz również poznać treść dokumentów, które zaginęły²⁰.

Przykładem takiego dokumentu jest niedatowane nadanie wielkiego księcia Kazimierza Jagiellończyka dla Krystyna Ościka ludności zwanej Tatarkowicze. Informacja o tym nadaniu jest tym cenniejsza że, jak już wspomniano, mamy bardzo niewiele świadectw o początkach domu Radziwiłłów.

W regeście nie podano daty wystawienia dokumentu. Ogólne ramy chronologiczne wyznaczają daty graniczne litewskich rządów Kazimierza Jagiellończyka na Litwie jedynie jako wielkiego księcia (1440–1447). Na dodatkowe uściślenie datacji pozwala przyjęcie roku 1442, uznanego w literaturze za datę śmierci Ościka, za *terminus ante quem* powstania dokumentu. Ostatecznie można przyjąć, że omawiany dokument powstał w okresie pomiędzy 1440 a 1442 r.

Pewne problemy nastręcza ustalenie przedmiotu nadania. Na Litwie wiele miejscowości posiadało nazwy związane z osiedleńcami tatarskimi (Tatarańce, Tatarce, Tatarka, Tatarkalnie, Tatarkienie, Tatarowice, Tatarowszczyzna, Tatarszczyzna)²¹. Znana jest wieś Tatarnowicze (Tatarkowicze lub Tatarynowicze) położona nad dopływem rzeki Uż, nieopodal Owrucza. Lokalizacja ta wydaje się mało prawdopodobna, ponieważ, jak ustalił Semkowicz, nadania dla Ościka koncentrowały się wokół Kiernowa na Litwie.

Umiejscowienie rejestrowanych w układzie działów i fascykul wskazuje, że nadanie to należy łączyć z kiernowskim ośrodkiem dóbr. W inwentarzu sygn. VIII–13 regest umieszczono w dziale „Sprawy imienia Owantskiego” w fascykule 19: „Listy dawne na folwarki Owantskie od różnych osób”. Podobnie w inwentarzu sygn. VIII–7: „7 skrzynia — Owanta to jest sprawy imienia Owantskiego i folwarków do niego należących”. Według tego rejestru dokumentów oryginał nadania zasilił „Fastykuł 31 sztuk 6 w nim. Listy staroświeckie od Girsteyciszek należące na sprzedaż człowieka i grunta (...)”²².

Najprawdopodobniej mamy tu do czynienia nie tyle z nadaniem miejscowości lecz, jak to często się zdarzało, z nadaniem ludzi — w tym przypadku zwanych Tatarkowicze²³. Możliwe, że śladem po zamieszkiwaniu przez tę ludność jest nazwa wioski Tatarzańce, położonej nieopodal Niemaczyna, ok. 30 km na północny-wschód od Wilna²⁴. Tatarzańce mieszczą się w szeroko rozumianym okręgu dóbr kiernowskich Krystyna Ościka. Jest to jednak lokalizacja hipotetyczna.

III. Cennym źródłem do badań nad pierwotnym stanem posiadania Krystyna Ościka jest jego testament, który dotrwał do naszych czasów w formie rejestru. Wprowadził go do literatury Władysław Semkowicz, ogłaszając go w swym artykule poświęconym tradycji o kniaziowskim pochodzeniu Radziwiłłów. Badacz ten pisze w nim, że natrafił „w archiwum nieświeżkiem na regest zaginionego testamentu Ościka z r. 1442”. I dalej: „Regest ten mieści się w dawnym inwentarzu archiwum nie-

²⁰ Równie cenne są zamieszczone w inwentarzach wzmianki o przechowywaniu w archiwum aktów dotyczących jakichś nadań. Przykładowo informacja, że w dziale Kiejdany, w fascykule 12 przechowywano „listów starych na Kiejdany po rusku pisanych od królewicza Kazimierza No 9 i copie ich polskim pismem pisane tamże” (AGAD, Archiwum Radziwiłłowskie, Rękopisy Biblioteki Radziwiłłowskiej, sygn. VIII–7, s. 142) potwierdza hipotezę postawioną przez M. Malczewską, op. cit., ss. 49, 103 o nadaniu Kiejdan Radziwiłłowi Ościkowiczowi przez Kazimierza Jagiellończyka w latach 1440–1447.

²¹ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego*, t. 12, s. 223–224.

²² AGAD, Archiwum Radziwiłłowskie, Rękopisy Biblioteki Radziwiłłowskiej, sygn. VIII–13, ss. 42, 57; sygn. VIII–7, ss. 75, 103.

²³ W. Kamieniecki, *Rozwój własności na Litwie w dobie przed I Statutem (Studia historyczno-gospodarcze)*, RAU wfh, ser. II, t. 32, Kraków 1914, s. 64–68; tenże, *Spółczesność litewska w XV wieku*, Warszawa 1947, s. 74.

²⁴ Zob. *Aneks*, nr 2, przyp. 3.

świeczkiego z r. 1650”. Następnie Semkowicz przytacza tekst rejestru: 1442. „List Krystyna Ościka trzem synom na imiona za Wilją: Upnik, Musnik, Szaszol, Szyrwint, Berzow nad rzeką Szyrwintą”²⁵.

Kolejne pokolenia badaczy zajmujących się postacią Ościka i początkami domeny Radziwiłłowskiej opierali się na powyższej edycji rejestru. Próbę odszukania podstawy edycji Semkowicza podjęła Mirosława Malczewska, jednakże bez powodzenia²⁶. Ostatecznie umiejscowienie rejestru wskazał w przypisie do swego tekstu Tadeusz Wasilewski²⁷. Jednozdaniowe streszczenie testamentu zostało pomieszczone we wspomnianym już inwentarzu archiwum nieświeskiego, sygn. VIII–13²⁸. Ponieważ pomiędzy podstawą edycji a rejestrem ogłoszonym przez Władysława Semkowicza istnieją pewne różnice, postanowiono wydać powtórnie to ważne źródło. Zaslugą Semkowicza jest rozstrzygnięcie kwestii autentyczności dokumentu (na jego korzyść) oraz zlokalizowanie miejscowości w nim występujących²⁹.

W podstawie wydania o wiele dokładniej określony jest charakter dokumentu. Pojawia się tu termin *zapisny list*, który bez wątpliwości wskazuje, iż mamy tu do czynienia z rejestrem ostatniej woli Krystyna Ościka.

Najtrudniejszym, i dotychczas nierozwiązanym, problemem jest ustalenie podziału dóbr pomiędzy synów Ościka. Na podstawie badań genealogicznych stwierdzono, że miał on czterech synów (Radziwiłła, Stanka, Micka i Bartka), podczas gdy w dokumencie mowa jest o podziale majątku pomiędzy trzech³⁰.

Nie zmienia to jednak faktu, że dzięki temu przekazowi możliwe było wskazanie przez Semkowicza na obszar ograniczony przez rzeki: Wilję, Świętą i Sesarkę jako kolebkę rodu Radziwiłłów.

IV. Także ze wspomnianych wyżej inwentarzy pochodzi kolejny publikowany regest. Jest to streszczenie nadania Kazimierza Jagiellończyka, królewicza i wielkiego księcia litewskiego dla syna Ościka, Radziwiłła Ościkowicza marszałka hospodarskiego. Regest streszcza dokument, w którym Kazimierz nadaje Radziwiłłowi dworzec Noniszki oraz trzy grupy daniaków: Ciurowiczów, Nieswoiewiczów i Dorgurewiczów³¹.

W regeście podano datę dzienną (22 lipca) oraz numer indykcji (trzy), która pozwala na ustalenie roku wystawienia dokumentu. W okresie litewskich rządów Kazimierza Jagiellończyka (1440–1447) trzecia indykcja wypada w 1440 r. Większych wątpliwości nie budzi również identyfikacja wymienionego w regeście majątku Noniszki. Należy go najpewniej łączyć z wioską o tej nazwie położoną nad rzeką Dzitwą, 22 km na wschód do Lidy³².

Miejsce wystawienia dokumentu możemy ustalić na podstawie dwóch innych dokumentów (mandatów) Kazimierza Jagiellończyka z 22 VII 1440 r. Oba wystawione zostały w Trokach. W pierwszym (znanym wydawcy z kopii) Kazimierz zawiadamia Dereczynian, że nadał ich Kopaczowi, tak jak dzierzył ich za panowania wielkiego księcia Witolda³³.

Drugi natomiast mandat dotyczy, podobnie jak odnaleziony regest, nadania hospodarskiego dla Radziwiłła Ościkowicza. Wielki książę zawiadamia w nim swego namiestnika ejszyszskiego Montowta o nadaniu pewnych dóbr Radziwiłłowi Ościkowiczowi. Dokument ten ogłosił drukiem Joachim

²⁵ W. Semkowicz, *Tradycja*, s. 98.

²⁶ M. Malczewska, *Latyfundium*, s. 29–30, przyp. 66.

²⁷ T. Wasilewski, op. cit., s. 15, przyp. 19.

²⁸ Pełny opis zob. *Aneks*, nr 3. Semkowicz datował inwentarz na rok 1650, gdy w tej chwili przyjmuje się, że powstał on w roku 1616. Możliwe, że rozbieżność ta wynika z faktu, iż Semkowicz nie rozpoznał wystarczająco dokładnie wszystkich pomieszczonego w nim rejestrow.

²⁹ W. Semkowicz, *Tradycja*, s. 98–101.

³⁰ M. Malczewska, *Latyfundium*, s. 45–46, przyp. 12. Badaczka zakwestionowała również fakt, że testament obejmuje wszystkie dobra będące w posiadaniu Ościka w 1442 r. Jako dowód przytoczyła brak w nim wymienionych w dokumencie z 1436 r. wiosek Dewklebiszki i Owanta (ibid., s. 45–46). Argument ten jest nie do przyjęcia — obie wioski jako wiano Anny, żony Ościka, po jego śmierci stawały się jej własnością i jako takie nie mogły być przedmiotem dyspozycji testamentalnej.

³¹ Pełny opis, zob. *Aneks*, nr 4.

³² *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego*, t. 7, s. 175.

³³ *Archiwum książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie*, wyd. B. Gorczałak, t. 3 (1432–1534), Lwów 1890, nr 3, s. 2 (kopia z II połowy XVI w.).

Lelewel³⁴. Podstawą edycji był „urywek ruskiego dokumentu zepsutego przez zbutwienie papieru, z pieczęcią niewyraźną na papierze wyciśniętą”. Uszkodzeniu uległ fragment z formułą relacyjną oraz, co ważniejsze, miejsce ze wskazaniem przedmiotu nadania.

Z nazwy nadanego dworzyszca czytelne pozostały jedynie trzy litery: **оии**. Lelewel w swej edycji dokumentu nie podał tych trzech liter, mimo że widoczne są one na zamieszczonej w wydawnictwie podobiznie mandatu. Kolejny wydawca, Ignacy Daniłowicz, wydając akt w na podstawie (jak się wydaje) przerysu, podał powyższe litery i uznał, że są one początkiem nazwy *Onikszt* (**Они/кштга**)³⁵. Za tą identyfikacją poszła literatura przedmiotu³⁶. Ponieważ dobra te nadal występowały wśród włości hospodarskich, przyjęto, że Ościkowicz został jedynie namiestnikiem–dzierzawcą onikszeńskim³⁷.

Interesująca jest zbieżność dat wystawienia mandatu, wydanego przez Lelewela, a następnie Daniłowicza oraz dokumentu znanego nam jedynie z rejestru. Oczywiście nie można wykluczyć, że gospodar jednego dnia wystawił dwa dokumenty na dwa zespoły dóbr dla jednej osoby. Możliwe jednak, że oba dokumenty pozostają ze sobą w ścisłym związku.

Można pokusić się o inną interpretację zachowanych liter z nazwy nadanych włości, niż to zaproponował Daniłowicz. Według niej litery **оии** nie będą początkiem wyrazu, lecz jego środkową częścią. Za powyższym założeniem przemawiają zwyczaje pisarskie epoki. W języku ruskim doby średniowiecza i epoki nowożytnej głoskę „o” na początku wyrazu zazwyczaj oddawano literą ‘ot’ — **ω**, a nie ‘on’ — **о**. Uprawniona jest więc hipoteza, że nazwa dworca nadanego Radziwiłłowi brzmiała — **/И/оии/шки/**.

Wystawienie dwóch dokumentów dotyczących jednego nadania nie było niczym niezwykłym w świetle praktyk stosowanych w kancelarii hospodarskiej. Pierwszym byłby dokument wydany Radziwiłłowi jako dowód cesji, który dotrwał do naszych czasów w formie rejestru. Drugi natomiast (znany z oryginału Lelewelowi i przez niego ogłoszony drukiem) byłby mandatem skierowanym do namiestnika ejszyskiego, wyłączającym spod jego władzy wymienione dobra³⁹.

Za zaproponowanym wyżej uzupełnieniem lanki przemawiają również inne okoliczności. Odbiorcą mandatu był Aleksander Montowt — namiestnik ejszyski. Trudno powiązać Oniksztę z położonym daleko na południe kompleksem dóbr hospodarskich z ośrodkiem w Ejszyszkach. Możemy za to z dużą dozą prawdopodobieństwa łączyć dobra pozostające pod zarządem Montowta z nieopodal położonymi Noniszkami.

W formule relacyjnej, pojawia się osoba (niestety zapis imienia jest w znacznym stopniu nieczytelny, przez co nie można jej zidentyfikować) z tytułem ochmistrza.

V. Kolejne dwa dokumenty będące przedmiotem niniejszej edycji pochodzą również z archiwaliów nieświeskich. Dotyczą one nadania przez króla Kazimierza Jagiellończyka dóbr Bostyń Radziwiłłowi Ościkowiczowi.

Pierwszy z nich (opatrzonej w niniejszej edycji nr 6) to list (mandat) zaadresowany do mieszkańców majątności bostyńskiej, położonej w południowej Nowogródzczyźnie, na północny–zachód od

³⁴ J. Lelewel, *Dodatek do rozprawy Daniłowicza w nrze 17 umieszczonej o dyplomatyce ruskiej*, „Dziennik Warszawski” 6, 1826, nr 19 (grudzień), s. 228 (2. *Ułomek listu uwiadamiającego o nadaniu Kazimierza Jagiellończyka r. 1440*). Pełny opis, zob. *Aneks*, nr 5.

³⁵ *Skarbiec dyplomatów*, t. 2, s. 173, nr 1764.

³⁶ *Ibid.*, loc. cit.; M. Malczewska, *Latyfundium*, s. 50.

³⁷ Z. Wojtkowiak, *Litwa Zawilejska w XV i pierwszej połowie XVI w.*, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, ser. Historia, nr 85, Poznań 1980, s. 74, 132; tenże, *Urzednicy zarządu lokalnego na Litwie*, St. Źródł. 24, 1979, s. 150 (z błędnie podaną datą wystawienia dokumentu — jest: 22 VIII 1440, winno być: 22 VII 1440); M. Malczewska, *Latyfundium*, s. 50, przyp. 41.

³⁸ Niestety, podobizna dokumentu ogłoszona przez Lelewela nie pozwala na stwierdzenie, czy zatarciu uległy również litery poprzedzające zachowane trzy znaki z nazwy włości.

³⁹ Zob. niżej, rozdz. V. Nie można również wykluczyć sytuacji, w której oryginał opublikowany przez Lelewela był podstawą do sporządzenia rejestrowych wpisanych do inwentarzy. Rejestry wpisano w działach dotyczących kompleksu dóbr w centrum w podwileńskich Jaszunach, w fascykule z dokumentami dotyczącymi zakupu tejże majątności przez Mikołaja Radziwiłła Rudego od różnych osób w l. 1561–1576. (zob. opis dokumentu nr 4 w *Aneksie*; biogram Rudego w: PSB, t. 30, s. 333). Najprawdopodobniej mandat dla Jadowki trafił tam ze względu na bliskość geograficzną kompleksu jaszunskiego i Noniszek.

Łunińca. Król (a jednocześnie wielki książę) informuje ich, że nadał włość Radziwiłłowi Ościkowiczowi i nakazuje im być mu posłusznymi oraz składać mu zwyczajowe daniny. Dokument ten znajduje się w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie, w dziale XI (Dokumenty rodzinne) Archiwum Radziwiłłowskiego⁴⁰. Mandat ten znany jest badaczom zajmującym się początkami rodu Radziwiłłów⁴¹, doczekał się również publikacji w formie podobizny i odczytu (nie mającego jednak charakteru edycji naukowej)⁴².

Drugi dokument (w edycji nr 7) to mandat wystawiony przez Kazimierza Jagiellończyka dla Jadówki, ciwuna Połonki, informujący, że nadał wspomniane dobra Bostyń Radziwiłłowi Ościkowiczowi i wzywający ciwuna, by nie wtrącał się w jego sprawy. Dokument ten zapewne wystawiono przy okazji nadania, wyłączając spod rządów ciwuna fragment dóbr gospodarskich przekazanych Radziwiłłowi Ościkowiczowi. Mandat znajduje się zbiorach Biblioteki Kórnickiej, do której trafił wraz z innymi archiwaliami zakupionymi przez Działyńskiego od Kajetana Kwiatkowskiego⁴³.

Oba mandaty powstały tego samego dnia. Świadczą o tym dowodnie formuły datacyjne obu dokumentów. Zarówno dokument nr 6 jak i dokument nr 7 spisano w Grodnie, 13 kwietnia. W przypadku mandatu skierowanego do mieszkańców Bostynia pisarz dodatkowo podał numer indykcji: sześć.

Za przyjęciem, że oba dokumenty powstały jednocześnie przemawia analiza zewnętrzna. Mandaty spisano na grubym, sztywnym i szorstkim papierze, bez filigranu (*charta bombicina*)⁴⁴. Zarówno krój liter, szczególnie **a** i **z**, jak i sposób kreślenia krzyża występującego tu jako inwokacja symboliczna, dowodzą, że oba dokumenty wyszły spod tej samej ręki.

Jeśli przyjmujemy, że oba dokumenty powstały jednocześnie, to wskazówką pozwalającą ustalić datę roczną jest, wspomniana już, podana w dacie mandatu skierowanego do Bostyńców, szósta indykcja. Przedmiotem naszego zainteresowania są lata, na które przypadła szósta indykcja podczas panowania Kazimierza Jagiellończyka — tj. 1447–1492. Dodatkowo terminus *ante quem* pozwala nam przesunąć data śmierci Radziwiłła Ościkowicza — rok 1477⁴⁵. W tak zawężonych ramach czasowych (1447–1477) szósta indykcja wypadła dwukrotnie — w 1458 i 1473 r. Dzięki itinerarium Kazimierza Jagiellończyka można pokusić się o określenie, czy władca mógł we wspomnianych latach spędzić dzień 13 kwietnia w Grodnie⁴⁶.

W 1458 r. mamy poświadczony pobyt Kazimierza Jagiellończyka w Wilnie w pierwszych dniach marca (2–3 III), a następnie w Piotrkowie na przełomie kwietnia i maja (26 IV–4 V). Nie można wykluczyć, że król w drodze z Wilna do Korony zatrzymał się 13 kwietnia w Grodnie. Co do roku 1473 sytuacja jest bardziej klarowna. Kazimierz spędził praktycznie cały marzec i pierwszy dzień kwietnia (9 III–1 IV) w Wilnie. Mamy następnie poświadczony pobyt króla 4 kwietnia w Grodnie i dalej w dniach od 25 IV do 28 IV w Lublinie. Tak jak w przypadku roku 1458 nie możemy wykluczyć, że władca był interesującego nas dnia w Grodnie.

Za ewentualnym przyjęciem roku 1458 przemawia *cursus honorum* Radziwiłła. W roku tym pełnił jedynie urząd marszałka gospodarskiego, natomiast w 1473 r. był już marszałkiem ziemskim, a co

⁴⁰ Pełny opis zob. *Aneks*, dok. nr 6.

⁴¹ M. Malczewska, *Latyfundium*, s. 49.

⁴² K. Pietkiewicz, *Cyrylica. Skrypt do nauki odczytywania pisma staroruskiego i rosyjskiego dla studentów archiwistyki*, Poznań 1996, s. 26–27, nr 6 (z błędną sygnaturą).

⁴³ Zob. pełny opis *Aneks*, dok. nr 6. Już w nieświeżym archiwum oba dokumenty, chociaż dotyczą tej samej majątności, przechowywane były w dwóch różnych fascykulach. Zob. *Aneks*, sygnatury osiemnastowieczne umieszczone *in dorso* mandatów. Prawdopodobnie dlatego też Kwiatkowski ukradł z Nieświeża jedynie jeden mandat. Dokumenty dotyczące nadań na Polesiu trafiły zapewne przypadkowo do wiązek aktów dotyczących Birż. Jak można wnioskować z sygnatur, do mandatu dla Bostyńców odnosi się zapis w inwentarzu sygn. VII–13: „Birże (...), fasc. 1 (...) poz. 36: Fascykul reiestrow i listow dawnych około majątności birżańskiej, acz mało potrzebne, jednak dla przyszłych czasów schować nie zawadzi” (s. 5). Nie udało się ustalić, do jakich dokumentów odnosi się zapis w tymże fascykule, pod numerem 35: „Listy dawne króla Kazimierza na niektóre ludzie ku imionom zawilejskim” (loc. cit.).

⁴⁴ Możliwe również, że skrawki papieru, na których spisano mandaty, pochodzą z tego samego arkusza papieru. Weryfikacja tej hipotezy wymagałaby odrębnych badań.

⁴⁵ Zob. *Aneks*, nr 4, przyp. 2.

⁴⁶ I. Sulkowska–Kuraseva, *Itinerarij Kazimira Jagiellona (sostajanie podgotovki)*, w: *Issledowanija po istorii Litovskoj Metriki*, Moskwa 1989, s. 264–335. Uzupełnienia w artykule recenzyjnym: P. Węcowski, *Itinerarium Jagiellonów*, *St. Źródł.* 37, 2000, s. 153–163. Zob. też I. Sulkowska–Kurasiowa, *List do Redakcji*, *St. Źródł.* 38, 2000, s. 175.

ważniejsze wojewodą trockim (od 1463 r.). Jeśli zwyczajem kancelarii litewskiej w dokumentach opuszczano tytuły niższe, to nie czyniono tego w przypadku godności najwyższych — województwa i kasztelanii⁴⁷. Jest to jednakże słaba przesłanka. Reasumując, obie daty roczne są prawdopodobne i trzeba się zgodzić z uwagą Malczewskiej że „brak dodatkowych danych, żeby ustalić, który rok jest właściwy”⁴⁸.

Możliwe, że wskazanie jednej daty byłoby możliwe, gdyby udało się zidentyfikować odbiorcę mandatu wydanego w aneksie z nr 7 — ciwuna połońskiego Jadowkę⁴⁹. W opracowaniach oraz źródłach brak wzmianek o ciwuństwie z ośrodkiem w położonej pomiędzy Słonimem a Baranowiczami Połonce⁵⁰. Kompleks dóbr pozostających pod jego zarządem ciwuństwa połońskiego musiał sięgać daleko na południe — do linii Prypeci. W źródłach nie występuje również osoba o imieniu Jadowko. Prawdopodobnie był on protoplastą rodziny Jadowskiewiczów. Pod wyrokiem sądu rozjemczego pomiędzy Olechną Sudymontowiczem a Jurjem Zenowiczem z 1467 r. jako świadkowie wpisani zostali między innymi bojarzy markowscy — bracia Radziwiłł i Andriej Jadowskiewicz. Być może byli to synowie wymienione w mandacie Jadowki⁵¹.

Odrębną kwestią jest stosunek pomiędzy oboma mandatami. Jak się wydaje, następstwo zdarzeń wyglądało następująco — król w Grodnie dokonał czynności prawnej polegającej na przelaniu na Radziwiłła Ościkiewicza praw do Bostynia. Trudno ustalić, czy czynności tej towarzyszyło, jak chce Malczewska, wystawienie aktu donacyjnego, „który nie zachował się do czasów dzisiejszych”⁵². Nie można wykluczyć, że poprzestano jedynie na wystawieniu dwóch, niżej publikowanych, mandatów. W pierwszym władca zawiadamiał swych dotychczasowych poddanych, że oddał ich Radziwiłłowi i wzywał do posłuszeństwa. Znamy kilka podobnych mandatów wystawionych przez Kazimierza Jagiellończyka i skierowanych do mieszkańców nadanych dóbr⁵³. Następnym mandatem powstałym w związku z nadaniem dla Ościkiewicza był skierowany do miejscowego ciwuna i wyłączył spod jego zarządu wymienione dobra.

Za przyjęciem takiej kolejności wystawiania mandatów przemawia argument natury dyplomatycznej. Pisarz podał indykcję jedynie na dokumencie dla Bostyńców. Nie umieścił jej już w mandacie dla ciwuna, uważając ją już za zbędną, skoro podał ją w pierwszym liście. Najprawdopodobniej oba dokumenty wydano zainteresowanemu, czyli Radziwiłłowi, z tym że mandat do Jadowki był złożony i zabezpieczony przed otwarciem pieczęcią gospodarską. Dodatkowo *in dorso* umieszczono adres. Możliwe, że po okazaniu dokumentu Jadowce, Radziwiłł zatrzymał mandat jako rodzaj dodatkowego potwierdzenia nadania.

Oba mandaty stanowią interesujący materiał dla rozważań o charakterze dyplomatycznym. Pomimo że spisał je jeden pisarz, i to w ciągu jednego dnia, widać jeszcze brak ustalonej normy językowej i oboczności w stosowanym zapisie (np.: рѣсскіи — кн(л)жа - рѣсское — кн(л)жа). W mandatach doskonale widać funkcjonowanie obok siebie dwu sposobów zapisywania ligatury оѣ. Obok siebie występuje zapis оѣ i ѣ (np.: панѣ — Оѣтиковѣѣ - панѣѣ — Оѣтиковѣѣ).

⁴⁷ W. Mikulski, *Gramota wielkiego księcia Kazimierza Jagiellończyka dla wojewody wileńskiego Dowgirda z 1442 r.*, *Przegl. Hist.* 86, 1995, z. 1, s. 74. Na marginesie warto wspomnieć, że w inwentarzu sygn. VIII-7, w dziale „Sprawy nienależące do imion [tj. majątków — przyp. RJ] księcia Jego Miłości [Krzysztofa II Radziwiłła — RJ]” w fascykułe 4, znalazł się w regest tejże gramoty, obok informacji o nadaniach „pewnych ludzi” Dowgirdowi przez Zygmunta Kiejstutowicza (s.419).

⁴⁸ M. Malczewska, *Latyfundium*, s. 49, przyp. 33. I. Sułkowska-Kurasiowa przyjęła, że szósta indykcja na mandacie dla Bostyńców odnosi się do tego roku (*Itinerarij*, s. 307). Prawdopodobnie za nią powyższą datację przyjął K. Pietkiewicz, op. cit., 27.

⁴⁹ O instytucji ciwuna zob. J. Ochmański, *Ruskie wzory organizacyjne w państwie litewskim XIV-XV wieku*, w: tegoż, *Dawna Litwa. Studia historyczne*, Olsztyn 1986, s. 79-80; M. Lubavski, *Oblastnoje deleniye i miestnoje upravleniye litovsko-russkogo gosudarstwa ko vremeni izdania piervogo litovskogo statuta*, Moskwa 1892, s. 420-424.

⁵⁰ M. Lubavski, op. cit., s. XCII.

⁵¹ Zob. *Aneks*, nr 7, przyp. 2.

⁵² Zob. przyp. 41.

⁵³ Zob. przyp. 33 oraz mandat skierowany do poddanych rastowskich i mirowickich (Brześć, 22 IV 1478 r.; regest; *Archivum*, t. 3, Lwów 1890, nr 21, s. 15).

Niniejszy tekst nie wyczerpuje oczywiście zagadnienia początków latyfundiów radziwiłłowskiego za życia pierwszych dwu pokoleń tego rodu. Skupiono się w nim na przekazach nieznanymi lub na nowo odnalezionych. By móc się pokusić o pełną analizę roli Krystyna Ościka z Kiernowa i jego syna Radziwiłła w budowie zrębów przyszłej potęgi domu, któremu dali początek, niezbędna jest edycja wszystkich zachowanych dokumentów (zarówno zachowanych w oryginałach jak też w kopiach i regestach) dotyczących nadań dla nich.

Aneks:

Zasady edycji:

Przytoczone w aneksie dokumenty opracowano według zasad wydawniczych ustalonych przez Adama Wolffa (*Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI wieku*, Stud. Źródł. 1, 1957, s. 155–181). Natomiast w przypadku dokumentów ruskich, by wiernie wykazać odmianki w zapisie, postanowiono litery nadpisane oddać w edycji w górnej frakcji. W edycji dokumentów ruskich zastosowano czcionkę Izhitsa CTT, wersja: 1.000.000.

1.

Troki, 28 czerwca 1436

Zygmunt [Kiejstutowicz] wielki książę litewski i ruski, zatwierdza wywianowanie (dotalicium), uczy-nione przez [Krystyna] Ościka kasztelana wileńskiego na rzecz żony Anny z dworów i wsi: Owanta, które wcześniej Krystyn otrzymał od wielkiego księcia Witolda, oraz Dewklebiszki, którą dzierży od dawna.

Or.: Kórnik, Biblioteka Polskiej Akademii Nauk, Zbiór dyplomów, sygn. 25. Dokument pergaminowy, dobrze zachowany, przetarcia na liniach złożenia oraz niewielkie dziurki w miejscach ich zbiegu. Wymiary: 396 x 263 + 96 mm. Przy dokumencie pieczęć majestatowa Zygmunta Kiejstutowicza (M. Gumowski, *Pieczęcie książąt litewskich*, „Ateneum Wileńskie” 7, 1930, z. 3–4, s. 725, pkt. e; tabl. VII, nr 49) odcisnięta w bezbarwnym wosku w misce pieczętnej, przywieszona na sznurach splecionych z nici jedwabnych białych, niebieskich i zielonych, chroniona dodatkowo miękką skórą. In dorso: No 1 Fasc. 1 Owantskich (XVIII w.) oraz nieczytelne streszczenie dokumentu z XVI w.

Reg.: Warszawa, AGAD, Archiwum Radziwiłłów (dalej: AGAD, AR), Rękopisy Biblioteki Radziwiłłowskiej, sygn. VIII–7, s. 71. Zob. wyżej przyp. 8.

Wyd.: w formie regestu: *Skarbiec dyplomów papieżkich, cesarskich, królewskich, książęcych (...) postługujących do krytycznego wyjaśnienia dziejów Litwy, Rusi Litewskiej (...)*, wyd. I. Daniłowicz, t. 2, Wilno 1862, s. 168, nr 1735.

Wzm.: *Vitoldiana. Codex privilegiorum Vitoldi magni ducis Lithuaniae 1386–1430*, wyd. J. Ochmański, Warszawa–Poznań 1986, s. 80, nr 82 (za **Wyd.**).

^aIn nomine Domini amen. Ad perpetuam rei memoriam. Cum humana opera in se sunt labilia et a memoria hominum, | que labilis est et caduca, facillime evanescent, necesse est, ut literarum apicibus et testimonio fidelium perhennentur. | Proinde nos Sigismundus Dei gracia magnus dux Lithwanie, Russie etc.¹ ad cunctorum perhennem memoriam tam | presencium quam futurorum deducimus quibus expedit presencium per tenorem. Quomodo in nostra constitutus presenciam magnificus Ostik castellanus Wylnensis² noster fidelis dilectus^b sanus corpore et bene compos sue rationis animoque nichilominus deliberato, non compulsus nec coactus dedit, donavit et in verum

1. ^a Or.: inicjal w kształcie ryby wysokości 15 wierszy; ^b Or.: diletus.

1. ¹ Zygmunt Kiejstutowicz (ok. 1360–1440), *wlk. ks. litewski od 1432 r.* Zob. J. Tęgowski, *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, Biblioteka Genealogiczna, t. 2, Poznań–Wrocław 1999, s. 220–224, nr 117.

² Krystyn Ościk Radziwiłłowicz z Kiernowa h. Trąby (zm. 1442), syn Radziwiłła I, kasztelan wileński w l. 1416–1442. Zob. PSB, t. 24, s. 608–609; L. Korczak, *Litewska rada wielkoksiążęca w XV wieku*, PAU. RAU whf, ogólnego zbioru t. 88, Kraków 1998, *Aneks I*, s. 94, nr 39; T. Wasilewski, *op. cit.*, s. 12.

seu legitimum dotalicium resignavit domine Anne conthorali sue legitime curias cum villis videlicet Owantha³ in fluvio Wyrintha⁴ et Dewklebischky⁵ in fluvio Duxsta⁶ sitas, cum omni jure, libertate, dominio, censibus, fructibus et proventibus necnon omnibus et singulis pertinentiis suis sicut per serenissimum principem dominum Alexandrum alias Witowdum⁷ germanum nostrum carissimum curiam Owantha ipsi Ostik data, Dewklebischsky vero per ipsum Ostik tenta, ab antiquo sunt habita et possessa, rogatus precum per instanciam nos multiformem, quatenus dictam dotalicii donacionem nostris literis gracie confirmare dignaremur. Nos igitur ad preces ipsius inclinati contulimus, ascripsimus ac ratificamus necnon tenore presencium nostrarum literarum conferimus, ascribimus et ratificamus prefate domine Anne⁸ ^ccurias duas^d cum villis in virtute veri dotalicii cum omnibus suis spectanciis et utilitatibus, que nunc sunt et in futurum per humanam industriam fieri possunt prout in suis limitibus singulis longe, late et circumferencialiter ab antiquo sunt distincte et limitate. Nichil pro nobis aut nostris successoribus iuris aut domum in eisdem reservantes, serviciis nostris et nostrorum successorum dumtaxat semper salvis, pacifice ac quiete perpetuis temporibus possidendas, habendas, tenendas, commutandas, alienandas, donandas^e, filiabus suis aut cui sibi libuerit dandas et in usus suos beneplacitos prout sibi melius, comodius et consultius expedire videbitur convertendas. Ad quorum meliorem evidenciam p/resen/tes^f nostras literas nostro sigillo maiori fecimus communiri. Datum et actum in Troky⁹ feria quinta infra octavas sancti Johannis Baptiste anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo sexto. Presentibus strennuis et nobilibus Chodkone Jurgowicz¹⁰, Petraschio Montigerdowicz terre Lithwanie supremo marschalco¹¹ et nobili Nicolao de Blaszcowicz nostro secretario¹² aliisque quampluribus testibus fidedignis.

2.

sine loco et die [1440–1442]

Kazimierz królewicz i wielki książę litewski nadaje [Krystynowi] Ościkowi ludzi zwanych Tatarkowicze.

Or.: nieznan

Reg.: 1. AGAD, AR, Rękopisy Biblioteki Radziwiłłowskiej, sygn. VIII–13, s. 57.

2. AGAD, AR, Rękopisy Biblioteki Radziwiłłowskiej, sygn. VII–7, s. 103.

Uw.: Za postawę edycji przyjęto **Reg. 1.** Na temat datacji zob. uwagi w artykule.

List od wielkiego księcia litewskiego Kazimierza krolewica¹ dania^a Panu Oscikowi² Tatarkowicz³.

1. ^{c-d} Or.: zatarte na zgięciu dokumentu; ^e Or.: donondas; ^f Or.: dziura na zgięciu pergaminu.

1. ³ Owanta, wioska nad rz. Wirwintą, na płn.–wsch. od Kiernowa, obecnie Republika Litewska.

4 Wirwita, rzeka, dopływ Windawy (Wenty).

5 Dewklebiszki, wioska nad rz. Duksztą, na zach. od Mejszagoly, obecnie Republika Litewska.

6 Dukszta, rzeka, dopływ Wilii.

7 Witold Aleksander (ok. 1348–1430), włk. ks. litewski od 1401 r. Zob. J. Tęgowski, op. cit., s. 207–211, nr 111.

8 Anna, żona Krystyna Ościka Radziwiłłowicza z Kiernowa, bliżej nieznan. Zob. biogram męża w: PSB, t. 24, s. 609.

9 Troki, stolica województwa, obecnie Republika Litewska.

10 Chodko Juriewicz h. Kościesza, namiestnik połocki wzm. 1422. Zob. L. Korczak, op. cit., s. 80–81, nr 3.

11 Pietrasz (Piotr) Montygerdowicz h. Wadwicz (zm. po 1459), starosta podolski od 1418 r., marszałek gospodarski w l. 1422–1431, namiestnik nowogrodzki w l. 1431–1452, namiestnik kopylski wzm. 1435, namiestnik połocki wzm. 1459, marszałek ziemski od 1434 r. Zob. i por. PSB, t. 21, s. 674–675; Urzędnicy centralni i dostojnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy, oprac. H. Lulewicz i A. Rachuba, Kórnik 1994, s. 222; L. Korczak, op. cit., s. 91–92, nr 32.

12 Mikołaj (Mikłasz) Błażejowski (z Błażejowicz, z Blaszkowicz) h. Odrowąż (zm. 1474), pisarz lub sekretarz gospodarski w l. 1432–1449, kanonik wileński po 1447 r., kanclerz włk. lit. wzm. w 1447 r., biskup przemyski od 1452 r., kustosz krakowski od 1454 r. Zob. PSB t. 2, s. 131–132 (w biografii brak wzmianki o pobycie Błażejowskiego na Litwie); Urzędnicy centralni, s. 200.

2. ^a Reg. 2.: daniny.

2. ¹ Kazimierz Jagiellończyk (1427–1492), włk. ks. litewski od 1440 r., król polski od 1447 r. Zob. J. Tęgowski, op. cit., s. 139–143, nr 68.

² Krystyn Ościk Radziwiłłowicz z Kiernowa, zob. nr 1, przyp. 2.

³ Możliwe, że z ludnością tą należy wiązać nazwę wioski Tataranice, położonej nieopodal od Niemanczyna, ok. 30 km na płn.–wsch. od Wilna. Zob. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego, t. 12, s. 223.

3.

sine loco et die, 1442

Krystyn Ościk [z Kiernowa] rozdziela w swym testamencie wymienione dobra pomiędzy trzech swych nie wymienionych imiennie synów.

Or.: nieznanym

Reg.: AGAD, AR, Rękopisy Biblioteki Radziwiłłowskiej, sygn. VII-13, s. 134 bis.

Wyd.: W. Semkowicz, *Tradycja o kniaziowskiem pochodzeniu Radziwiłłów w świetle krytyki historycznej*, *Kwart. Hist.* 34, 1920, s. 98 (nie pełne).

Zapisny list Krystyna Oscika¹ trzem synom swym² na imiona za Wilją³: Upnik⁴, Musnik⁵, Szoszol⁶, Szyrwint⁷, Berzow nad rzeką Szyrwintą⁸ roku 1442.

4.

[Troki], 22 lipca 1440

Kazimierz królewicz [i wielki książę litewski] nadaje Radziwiłłowi Ościkowiczowi marszałkowi [hospodarskiemu] dworzec Noniszki oraz trzy grupy daniaków.

Or.: nieznanym

Reg.: 1. AGAD, AR, Rękopisy Biblioteki Radziwiłłowskiej, sygn. VIII-13, s. 61.

2. AGAD, AR, Rękopisy Biblioteki Radziwiłłowskiej, sygn. VII-7, s. 200.

Uw.: Za podstawę wydania przyjęto **Reg. 2.** Na temat datacji oraz spostrzeżenia na temat relacji pomiędzy dok. nr 4 i 5, zob. uwagi w artykule.

List królewica Kazimierza¹ dany Panu Radziwiłłowi ^aOścikowiczowi marszałkowi swemu^{b2} na dworzec Noniszki³, na daniaki^c Ciurowiczy, Nieswoiewiczzy^d i Dorgurewiczycy^{e4}, ^fJulij 22, indicta 3^g.

5.

Troki, 22 VII 1440

Kazimierz królewicz i wielki książę [litewski] zawiadamia Montowta namiestnika ejszyszskiego, że nadał Radziwiłłowi Ościkowiczowi, marszałkowi [hospodarskiemu] dworzec [Noniszki].

Or.: obecnie nieznanym. Według opisu z **Podob.** oraz **Wyd. 2** był to dokument papierowy. Stan zachowania wg **Podob.** i **Wyd. 2** bardzo zły — dokument opisano jako zbutwiały, przez co w znacznej części

3.¹ Krystyn Ościk Radziwiłłowicz z Kiernowa, zob. nr 1, przyp. 2.

² Znamy imiona czterech synów Krystyna Ościka: Radziwiłł (zm. 1477; zob. też przyp. 80), Stanko (wzm. w l. 1447–1460), Miecko (wzm. w l. 1442–1451) i Bardko (wzm. w l. 1447–1451). Brak źródeł nie pozwala na wskazanie o których z braci chodzi w testamencie. Zob. M. Malczewska, *Latyfundium*, s. 43 (tab. genealogiczna).

³ Wilia rzeka, dopływ Niemna.

⁴ Upniki, wioska nad rzeką Świętą (dopływem Wilii), 31 km na pln.–zach. od Kiernowa, obecnie Republika Litewska.

⁵ Muśniki, wioska nad rzeką Musą (dopływem Wilii), 7 km na pln. od Kiernowa, obecnie Republika Litewska.

⁶ Szoszole, wioska położona 33 km na pln. od Kiernowa, Republika Litewska.

⁷ Szyrwinty, wioska nad rzeką o tej samej nazwie, położona 18 km od Kiernowa, obecnie Republika Litewska.

⁸ Berże, wioska nad rzeką Szyrwintą, dopływu rz. Świętej, 3 km płd.–wsch. od Szyrwint, obecnie Republika Litewska.

4. ^{a-b} Reg. 1.: brak; ^c Reg. 1: Radanniki; ^d Reg. 1: Swoiewiczzy; ^e Reg. 1: Dorguszewiczycy; ^{f-g} Reg. 1: bez roku.

4.¹ Kazimierz Jagiellończyk, zob. nr 2, przyp. 1.

² Radziwiłł Ościkowicz h. Trąby (zm. 1477), syn Krystyna Ościka z Kiernowa, marszałek hospodarski w l. 1420–28 i 1440 — ok. 1452, marszałek ziemski w l. 1433–34 i 1463–74, wojewoda trocki od 1463 r., wojewoda wileński od 1475 r. Zob. PSB, t. 30, s. 132–134; *Urzędnicy*, s. 232; L. Korczak, *op. cit.*, s. 94–95, nr 41.

³ Noniszki, wieś nad rz. Dzitwą, 22 km na wschód do Lidy, obecnie Republika Białoruś. Zob. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego*, t. 7, s. 175.

⁴ Ciurowicze, Nieswoiewiczze, Dorgurewicze, niezidentyfikowani bliżej daniacy.

nieczytelny. Wymiary na podst. **Podob.** nie możliwe do ustalenia. Na dokumencie była odcisnięta (nie zaznaczona na **Podob.**) bliżej niezidentyfikowana pieczęć (najprawdopodobniej była to pieczęć mniejsza litewska; zob. M. Gumowski, *Pieczęcie królów polskich*, Kraków 1910, s. 20, nr 33; tabl. XII, nr 33) odcisnięta (w wosku ?) przez papier.

Wyd. 1: J. Lelewel, *Dodatek do rozprawy Daniłowicza w nrze 17 umieszczonej o dyplomatyce ruskiej*, „Dziennik Warszawski” 6, 1826, nr 19 (grudzień), s. 228 (2. Ułomek listu uwiadamiającego o nadaniu Kazimierza Jagiellończyka r. 1440), z **Or.**

Wyd. 2: *Skarbiec dyplomatów papieżkich, cesarskich, królewskich, książęcych (...) posługujących do krytycznego wyjaśnienia dziejów Litwy, Rusi Litewskiej (...) wyd. I. Daniłowicz, t. 2, Wilno 1862, s. 173, nr 1764, z **Podob.***

Tłum.: (na jęz. polski) J. Lelewel, *loc. cit.*

Podob.: J. Lelewel, *op. cit.*, tabl. I, po s.226.

Uw.: niniejsza edycja opiera się na **Podob.** Spostrzeżenia na temat relacji pomiędzy dok. nr 4 i 5, zob. uwagi w artykule.

† Ѡ велико^r(о) кн(а)зѧ Казимира королевича¹. Намѣстнику епископскому пану Монтовту².|
Дали есмо пану Радивилу³ Встиковну⁴ маршалку нашому дворец нашъ^a-[Н]они|[шки]^{a4}
[^b]/п(и)са⁴ оу Тороко⁵ юла кв [= 22] инди⁶(т) г [= 3]/|

кѣ⁴[...^c]/тръ охъ |
мистръ⁶ при |
каза⁴

6.

Grodno, 13 kwietnia [1458 lub 1473]

Kazimierz król polski i wielki książę litewski zawiadamia poddanych z dóbr Bostyń, że nadał ich Radziwiłłowi Ościkowiczowi.

Or.: AGAD, AR, oddz. XI, nr 9, k.24–24v. Dokument papierowy. Stan zachowania bardzo dobry, ślady po złożeniach. Wymiary: 205 x 75 mm. Na dokumencie słabo czytelny odcisk pieczęci mniejszej litewskiej (zob. M. Gumowski, *Pieczęcie królów polskich*, Kraków 1910, s. 20, nr 33; tabl. XII, nr 33) odcisniętej w wosku czerwonym przez papier przyszyty szarą nicią (zapewne w wyniku konserwacji). In recto: B (XIX/XX w.); 981 (XX w., ołówek, przekreślone); 1747 (XX w., ołówek); pieczętka proveniencyjna: AGAD AR, oddz. XI. In dorso: ad No 36 (przekreślone i napisane u góry 34) Fasc. 2 Birże (XVIII w.); Na podanie Bostynia na Polesiu (XVI w.); Nadanie króla Kazimierza Radziwiłłowi Ostikowiczowi włości Bostynieckiej na Polesiu (XIX w.);

Kop.: Warszawa, AGAD AR, oddz. XI, nr 9, k.23 (transkrypcja, XIX w.).

Wyd.: K. Pietkiewicz, *Cyrylica. Skrypt do nauki odczytywania pisma staroruskiego i rosyjskiego dla studentów archiwistyki*, Poznań 1996, s. 27, nr 6 (z błędną sygnaturą).

Podob.: K. Pietkiewicz, *op. cit.*, nr 6, s. 26.

Uw.: Na temat ustalenia daty rocznej zob. uwagi w artykule.

5. ^a Wyd.2.: Ѡни|[куга]; ^b Podob.: brak ok. 2 wierszy tekstu; ^c Podob.: brak. ok. 2–3 liter.

5. ¹ Kazimierz Jagiellończyk, zob. nr 2, przyp. 1.

2 Aleksander Montowt, namiestnik sołecznicki (1422–1435) i ejszyszski (wzm. 1440). Zob. biogram syna, Michała Montowicza w: PSB, t. 21, s. 672.

3 Radziwiłł Ościkowicz, zob. nr 4, przyp. 2.

4 Noniszki, zob. nr 4, przyp. 3.

5 Troki, zob. nr 1, przyp. 9.

6 Osoba niezidentyfikowana.

Казими^р во^жею м(и)л(о)^стью коро^а полскїи и велькїи кн(а)зь лито |
вскїи • и рѣсскїе • и кн(а)жа прѣсское • и жомонтскїи • и нны^х¹ •

† ^аВсімъ мѹжомъ Бостынцомъ² • дали ємо ва^с панѹ Радивилѹ Остиковчѹ³ • и вы вы єго
были по | слѹшннн во всемъ • и слѹжили вы єсте • и дань довали ємѹ • а п(и)са^н • оу
Городнѣ⁴ • апрн^а гл [= 13] • инд^н(к)т • ѡ [= 6]

7.

Grodno, 13 kwietnia [1458 lub 1473]

Kazimierz król polski i wielki książę litewski zawiadamia Jadowkę ciwuna polońskiego, że nadał Radziwiłłowi Ościkowiczowi Bostyń.

Or.: *Kórnik, Biblioteka Polskiej Akademii Nauk, sygn. BK 1092, dok. 1, k. 63–63v. Dokument papierowy. Stan zachowania bardzo dobry, ślady po złożeniach. Wymiary: 215 x 45 mm. Na dokumencie ślad pieczęci mniejszej litewskiej (zob. M. Gumowski, Pieczęcie królów polskich, Kraków 1910, s. 20, nr 33; tabl. XII, nr 33) odcisniętej w wosku czerwonym przez papier na zamknięciu listu. In dorso: Тивѹнѹ полоньско | мѹ Адовкѹ (XV w.); па^н Радиви^а (XV w.); на Војтjn на Polesiu (XVI w.); ad No 2 Fasc. 2 Birże (XVIII w.); В. К. 1092 (XX w.).*

Uw.: *Datę roczną ustalono na podstawie dok. nr 6. Zob. uwagi w artykule.*

Гам Казими^р во^жею м(и)л(о)^стью коро^а полскїи и велькїи кн(а)зь лито |
вскїи • и рѣсскїи • и кн(а)жа прѣсское • и жомонтскїи • и нныхъ¹ •

† ^аТивѹнѹ полоньскомѹ Адовкѹ² • дали ємо • Бастынѹ³ паноѹ Радивилѹ Остиков^ч⁴ • со
вси^а и ты | вы оу нихъ неоустоупалса • а п(и)са^н • оу Городнѣ • апрн^а гл [= 13]

6. ^а rkps: inicjał wysokości 2 wierszy.

6. ¹ Kazimierz Jagiellończyk, zob. nr 2, przyp. 1.

² Bostyń, miejscowość w pld. Nowogródzczyźnie, na pln.–zach. od Łunińca, nieopodal rzeki Cny, dopływu Prypeci, obecnie Republika Białoruś. Zob. M. Malczewska, op. cit., s. 144, mapa XIII.

³ Radziwiłł Ościkowicz, zob. nr 4, przyp. 2.

⁴ Grodno, miasto nad Niemnem, w woj. trockim, siedziba starostwa, obecnie Republika Białoruś.

7. ^а rkps: inicjał wysokości 2 wierszy.

7. ¹ Kazimierz Jagiellończyk, zob. nr 2, przyp. 1.

² Jadowko, ciwun poloński, bliżej nieznan. W 1467 r. wzmiankowani bracia Radziwiłł i Andriej Jadowskowiec bojarzy markowsy (synowie?). Zob. Lietuvos Metrika, knyga nr 25 (1387–1546), Vilnius 1998, nr 215, s. 270.

³ Bostyń, zob. nr 7, przyp. 2.

⁴ Radziwiłł Ościkowicz, zob. nr 4, przyp. 2.

⁵ Grodno, zob. nr 6, przyp. 4.